

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.18>

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ У КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Карнаух О.А.,*студентка 2 курсу факультету юстиції,**Національний юридичний університет**імені Ярослава Мудрого*

Карнаух О.А. Становлення конституційних норм у країнах Латинської Америки: історичний аспект.

Стаття присвячена історико-правовому аналізу процесу формування конституційних норм у країнах Латинської Америки й визначенню основних рис перших конституційних актів, сформованих під впливом колоніального спадку, європейського правового позитивізму та північноамериканського республіканізму.

У роботі проаналізовано етапи еволюції процесу регламентації суспільних відносин у регіоні: від домінування звичаєвого права в доколоніальний період до формування національних правових систем після здобуття незалежності. Досліджено вплив зовнішніх факторів на становлення латиноамериканського конституціоналізму, зокрема ідей Французької революції та основних положень Конституції США. Визначено основні риси конституційного законодавства регіону та причини їх усталення. Акцентовано увагу на здебільшого механічному характері імплементації принципів європейського та північноамериканського конституціоналізму, причинами якого була відсутність глибоких змін соціальної структури та політико-правових традицій. Досліджено вплив внутрішньої неврегульованості латиноамериканського соціуму на становлення конституційно-правового базису регіону.

Особлива увага була приділена аналізу конституцій Венесуели, Болівії та Бразилії. Простежено процес адаптація фундаментальних принципів, зокрема поділу влади, федералізму, правового лібералізму та республіканізму, до умов постколоніальних держав. Викладено основні конституційні норми, що визначали структуру й поділ влади, особливості політико-територіального устрою держав та правовий статус людини й громадянина. На прикладі Конституції Бразилії 1824 року продемонстровано політико-правову суперечність між ліберальним змістом норм та реальною практикою збереження феодально-олігархічного й навіть рабовласницького устрою. Наголошено на наявності тенденцій до посилення виконавчої влади, зокрема за Конституцією Болівії 1826 року.

У результаті було розкрито складність і багатоглибкість процесу становлення латиноамериканського конституціоналізму, здійсненого в умовах глибокої соціально-економічної нерівності, зовнішньополітичної залежності та правової мімікрії. Було зроблено внесок у компаративістське осмислення формування й трансформації правових систем під впливом глобальних і локальних чинників та запропоновано міждисциплінарний погляд на процес конституційного становлення як історико-культурне явище.

Ключові слова: латиноамериканський конституціоналізм, республіканізм, поділ влади, Конституція Венесуели 1811 року, Конституція Болівії 1826 року, Конституція Бразилії 1824 року, рабовласництво.

Karnaukh O.A. The formation of constitutional norms in Latin American countries: a historical aspect.

The article is devoted to the historical and legal analysis of the formation of constitutional norms in Latin American countries and the identification of the key features of the first constitutional acts, which were shaped under the influence of colonial legacy, European legal positivism, and North American republicanism.

The study examines the stages in the evolution of legal regulation of social relations in the region – from the dominance of customary law in the pre-colonial period to the development of national legal systems after independence. The author explores the impact of external factors on the emergence of Latin American constitutionalism, particularly the ideas of the French Revolution and the fundamental provisions of the U.S. Constitution. The article defines the main characteristics of constitutional legislation in the region and explains the reasons for their consolidation. Special attention is paid to the predominantly mechanical nature of the implementation of European and North American constitutional principles, caused by the lack of substantial changes in social structures and political-legal traditions.

The influence of internal instability on the formation of the constitutional and legal framework in Latin America is also addressed.

The constitutions of Venezuela, Bolivia, and Brazil receive particular focus. The article traces the adaptation of fundamental principles – such as separation of powers, federalism, legal liberalism, and republicanism – to the realities of postcolonial states. It outlines the constitutional norms that defined the structure and division of powers, the political and territorial organization of the states, and the legal status of individuals and citizens. The Constitution of Brazil (1824) is used to demonstrate the political and legal contradiction between the liberal content of the provisions and the practical preservation of feudal-oligarchic and even slave-owning structures. Attention is drawn to trends toward strengthening executive power, particularly in the Constitution of Bolivia (1826).

The study reveals the complexity and multidimensional nature of Latin American constitutional development, which unfolded under conditions of deep socio-economic inequality, geopolitical dependence, and legal mimicry. It contributes to the comparative understanding of how legal systems are formed and transformed under the influence of both global and local factors, offering an interdisciplinary perspective on constitutional development as a historical and cultural phenomenon.

Key words: Latin American constitutionalism, republicanism, separation of powers, Constitution of Venezuela (1811), Constitution of Bolivia (1826), Constitution of Brazil (1824), slavery.

Постановка проблеми: формування конституційних норм у країнах Латинської Америки є складним, багатовекторним процесом, що відбувався в умовах тиску колоніального спадку, соціальної нерівності та політичної нестабільності. Незважаючи на активне запозичення принципів європейського та північноамериканського конституціоналізму, інтегровані ідеї здебільшого не були належно адаптовані до локального контексту. Існує потреба в поглибленому історико-правовому аналізі джерел, чинників і особливостей становлення національного конституційного законодавства в регіоні.

Мета статті: дослідження історичних передумов і закономірностей формування конституційних норм у країнах Латинської Америки, зокрема в Венесуелі, Болівії та Бразилії, з акцентом на аналізі впливу зовнішніх правових моделей, колоніального спадку та соціально-політичної специфіки регіону.

Стан опрацювання проблематики: питання становлення латиноамериканського конституціоналізму частково висвітлювалися у працях зарубіжних дослідників (Robert S. Barker., Allan R. Brewer-Carias) та українських авторів (І. Биля-Сабадаш, В. Шилінгов). Водночас, у вітчизняному правознавстві бракує комплексного історико-правового аналізу, що дозволяє співвіднести теоретичні моделі з конкретними історичними прикладами. Також недостатньо досліджено питання про реальну ефективність впроваджених норм та їх вплив на соціально-політичний розвиток латиноамериканських держав у постколоніальний період.

Виклад основного матеріалу. Формування конституційних норм у країнах Латинської Америки – складний, багатоаспектний процес, що бере свій початок у колоніальну епоху. За часів Конкісти звичаєве право, що доти було основою регулювання суспільних відносин серед місцевого населення Центральної й Південної Америки, поступово втратило свою значущість. Натомість завойовниками була запроваджена уніфікована система правових приписів, спрямована на забезпечення ефективного управління територіями та регламентацію взаємодії колонізаторів і корінних народів. Вищезгадані норми, засновані здебільшого на принципах кастильського права, набули характеру публічно-правового інструменту домінування, водночас започатковуювши традиції аутентичного праворозуміння, що згодом стало підґрунтям для самостійного конституційного розвитку. Таким чином, на ранніх етапах колонізації було закладено підвалини правової уніфікації, яка, адаптувавшись до локальних умов і специфіки соціального устрою, стала передумовою для формування національних конституційних систем у постколоніальний період.

Активізація національно-визвольної боротьби в країнах Латинської Америки у першій половині XIX ст. була обумовлена низкою факторів, серед яких ключовими є: 1) поширення на територій колонії капіталістичних відносин; 2) формування національної самосвідомості, каталізоване перебігом війни за незалежність у США (1775–1783) та Французькою революцією (1789–1799); 3) поширене серед місцевого населення, зокрема індіанців, метисів та мулатів, обурення політикою метрополії; 4) загострення конфлікту інтересів між колонізаторами та латифундистами-креолами – впливовою політичною силою тогочасного латиноамериканського суспільства [1, с. 201].

Наступний за періодом визвольних змагань історичний етап ознаменувався кодифікацією законодавства, яка відобразила компроміс елементів звичаєвого та колоніального права й зрештою заклала підвалини для формування національних правових систем. Оскільки вироблення самостійного конституційного базису споконвіку вважалося обов'язковою стадією процесу становлення

нової держави, конституціоналізм став основою політико-правового й ідеологічного поступу країн Латинської Америки.

Перші конституції базувалися на двох фундаментальних правових актах – Конституції США (набрала чинності в 1789) та Декларації прав людини й громадянина 1789 (далі – Декларація 1789) [2, с. 46]. Формування національних урядів відбувалося під впливом запозиченої з північноамериканського конституціоналізму концепції поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову. В основу системи захисту й гарантування людських прав і свобод були покладені програмові документи Французької революції 1789–1804, зокрема Декларація 1789.

Відмінності між розумінням правової природи конституційно-правового статусу людини й громадянина у нормативних актах США та Європи періоду буржуазно-демократичних революцій мають суттєве значення в контексті еволюції законодавчої регламентації суспільних відносин. Конституція США (разом з Біллем про права 1789) зафіксувала низку підтверджених історичною традицією, «англо-американських» прав, вбудованих в класичне розуміння ідеї природного права. Фактично метою їх включення до тексту Конституції було не втілення результату мисленнєвої творчості соціального авангарду, а нормативне закріплення гарантії недопущення державою порушення цих прав [3, с. 3]. Наприклад, Поправка I до Конституції США проголошувала основоположні демократичні принципи, спрямовані на забезпечення народовладдя шляхом закріплення принципу обмеженого уряду – тобто, фактичним покладенням на нього обов'язку утримуватися від будь-яких утисків свободи слова, друку, релігії, а також права на мирні збори й звернення громадян до уряду з метою припинення зловживань. Поправка IV затвердила право громадян на приватність і захист від надмірного втручання державної влади, а Поправка IX визначила невичерпність перерахованих у Конституції прав. Загалом Білль про права, ввібравши в себе ключові положення нормативних актів ранньоамериканської історії, закріпив цінність життя й свободи громадян, проголосив дотримання верховенства права основним вектором внутрішньополітичного поступу та окреслив основні механізми його практичної реалізації [4, с. 32-33].

Дещо інакшим видається сприйняття витоків концепції прав і свобод людини в європейському правовому полі. Декларація прав людини й громадянина, зміст якої відіграв суттєву роль у становленні латиноамериканського конституціоналізму, проголошувала націю першоджерелом принципу суверенітету й накладала своєрідну заборону на реалізацію індивідами або установами/організаціями владних повноважень, що безпосередньо не витікають з нього. Особливої уваги заслуговує положення, яке визначало закон основним виразником загальної волі [5].

Вплив домінуючої у Європі кін.XVIII – першої половини XIX ст.ст. концепції праворозуміння виявився ще в одній характерній рисі більшості латиноамериканських конституцій – деталізованості й вичерпності викладених норм. Домінування позитивістської концепції праворозуміння й відповідно уявлення про людські права й свободи як про похідні й залежні від держави спричинили появу необхідності в їх ретельному викладенні. Варто зазначити, що доведення факту походження прав людини від політичної волі держави та залежності порядку їх реалізації від «щедрості» уряду може бути одним з етапів забезпечення (а інколи – визначення) викладених у латиноамериканських конституціях прав. Наприклад, стаття 14 Конституції Аргентини передбачає, що «усі жителі країни користуються такими правами відповідно до законів, які регулюють їх здійснення...» [7].

Перші конституційні акти, незважаючи на відсталість соціально-економічної бази новостворених держав, зазнали суттєвого впливу запозичених у США ідей республіканізму. Підтримка цих настанов серед широких верств населення (а саме радикальної інтелігенції, народних мас і частково латифундистів-креолів) була обумовлена тим, що у США республіканський лад не став на заваді встановленню тривалого компромісу між плантаторами-рабовласниками Півдня та підприємницькими колами Півночі. Варто зазначити, що утвердження республіканської форми правління у більшості країн Латинської Америки відбувалося за умов гострої боротьби консервативних сил з прогресивними інтелектуалами. Наприклад, Конституція Аргентини 1819, ухвалена Установчими зборами, де ключову роль відігравали монархісти-поміщики, фактично ігнорувала аспект визначення форми правління. Лише у 1826 році в країні була остаточно проголошена «республіканська представницька форма».

Окрім того, держави Латинської Америки запозичили з американського права принципи організації й діяльності судової системи. Проте у системі джерел права роль судового прецеденту була суттєво зменшена порівняно з правовою системою США.

Сутність конституційного правосуддя, побудованого в латиноамериканських країнах здебільшого за американським зразком, полягає в розгляді конституційних спорів судами загальної юрисдикції. Це простежується на прикладах Аргентини, Гаїті, Коста-Рики, Панами, Паргвая, Уругвая, Домініканської Республіки. Змішана американо-європейська модель властива конституційним судам Гватемали, Болівії, Колумбії, Суринаму, Перу, а також Федеральному Верховному суду Бразилії та

суду конституційних гарантій Еквадору. Використання суто європейської моделі характерне лиш для Чилі, Венесуели, Сальвадору.

Основна причина наслідування американського зразка у сфері публічного права полягала в тому, що на момент проголошення незалежності більшістю латиноамериканських держав (Чилі, Бразилією, Аргентиною тощо) Конституція США була єдиним чинним писаним конституційним актом держави, форма правління якої визначалася як президентська республіка.

Протягом першої половини XIX ст. внутрішньополітична нестійкість у латиноамериканських державах (виявлена, зокрема, в ненадійності уряду, антагонізмі між групами феодално-клерикальної олігархії, сепаратизмі економічно роз'єднаних провінцій) спричинила конституційну нестабільність. Відсутність радикальних змін соціальної структури та політико-правових традицій у латиноамериканському суспільстві пореволюційної доби призвела до того, що імплементація ключових принципів європейського та північноамериканського конституціоналізму мала здебільшого механічний характер. Впровадження прогресивних демократичних інститутів, зокрема виборності державних органів, системи захисту політичних прав громадян, стикалося з низкою перепон, що значно ускладнювали повноцінне розгортання процесу лібералізації й політичної модернізації державотворчого механізму.

Переважаюча більшість перших конституційних актів цього періоду швидко втратила чинність. Прикладом згубного впливу внутрішньої неврегульованості латиноамериканського соціуму на становлення конституційно-правового базису є Конституція Венесуели 1811 року, яка припинила існування разом з падінням Першої Венесуельської республіки, тобто менш ніж через рік з моменту затвердження. Акт базувався здебільшого на наслідуванні північноамериканської правової традиції й містив низку прогресивних положень, серед яких можна виділити: 1) закріплення федеративного устрою республіки; 2) створення розгалуженої системи повноважень федеральної влади (оголошення війни, утримання армії й флоту, стягування податків, ухвалення законодавчих актів в інтересах держави); 3) гарантування певної автономії провінцій – «суверенітету, свободи й незалежності» з питань, що не входять до предмету відання федерації; 4) впровадження принципу поділу влади: законодавчу уособлював двопалатний парламент, виконавчу – консульська колегія з 3 осіб (ідея про створення якої виникла під впливом Конституції Франції 1799 р.), судову – Верховний суд і трибунали. Окрім того, у Конституції Венесуели 1811 р. значна увага приділялася викладенню положень щодо реалізації й захисту людських прав і свобод. Була проголошена формальна рівність усіх громадян, зокрема метисів та індіанців. На владу провінцій було покладено зобов'язання вжити заходів щодо поліпшення становища індіанців як «природжених громадян». Конституція скасувала дворянські, військові, церковні привілеї, проте проголосила католицьку релігію державною.

Окрім того, проголошення Конституцією федералістичної концепції перетворило Венесуелу на другу після США країну з такою формою державного устрою. Варто зазначити, що обрання цієї форми було обґрунтовано не лише впливом північноамериканського конституціоналізму, а й особливостями територіального устрою – наявністю на землях колишнього *Capitanía General de Venezuela* семи відносно відокремлених провінцій, мешканці яких притримувалися відмінних політичних, соціальних та ін. векторів. Федералізм уможливив створення незалежної держави й ліг в основу венесуельського конституціоналізму [6, с. 394].

Витоки болівійського конституціоналізму пов'язані з розроблення Конституції 1825 року, положення якої передбачали встановлення централізованого уряду, поділ влади на законодавчу, виконавчу й судову (за зразком США), затвердження ліберальної й представницької демократії, надання конгресу автономії й прерогативи в аспекті формування політики. Проте вона так і не була прийнята.

Історія становлення болівійського конституціоналізму відзначилася появою у 1826 році «ідеального зразка». Необхідність його прийняття була обумовлена прагненням Симона Болівара запобігти внутрішньому розбрату й мінімізувати фатальні наслідки пасивності, слабкості нової влади шляхом посилення централізації. За Конституцією Болівії 1826 року система поділу влади на три гілки доповнювалася «виборчою владою», якій у контексті активної інтеграції Боліваром демократичних принципів надавалося важливе значення. Варто зазначити, що Конституція наділяла виборчим правом лише осіб, що володіли майном або певним прибутковим бізнесом, а також представників інтелектуальної еліти, що займалися розвитком мистецтва й науки [8]. Фактично це позбавило більшість громадян держави можливості взяти участь в політичному житті, оскільки серед робітництва й селянства лише близько 10% осіб уміли читати й писати. Законодавчу владу уособлював трипалатний конгрес, який складався з Сенату, Палати Трибунів (Трибунату), Палати Цензорів (Цензорат). Загалом до предмету відання парламенту належали питання обрання президента й затвердження поданого ним списку посадовців, надання президентові додаткових повноважень в

умовах воєнного чи надзвичайного стану. Трибуни опікувалися розробкою проєктів державного бюджету й законодавчих актів, спрямованих, зокрема, на розбудову промислового сектору, проведення земельної реформи тощо. До повноважень Сенаторів відносили кодифікацію законодавства й внесення пропозицій щодо активізації реформ судової системи. Цензори стежили за дотриманням Конституції й законів, обирали осіб на вищі церковні й судові посади, складали законопроекти в сфері освіти й науки, культури тощо.

Одним з ключових досягнень Конституції Болівії 1826 року було встановлення сильної центральної влади. Відкидаючи ідею «правління натовпу», Симон Болівар вдався до наслідування іспанської традиції бюрократичного патримоналізму. Виконавча влада уособлювалася незмінним президентом, який призначав віце-президента (зі згоди парламенту) й міністрів. Суттєві відмінності від північноамериканському конституціоналізму полягала в перетворенні віце-президента на голову уряду, повноважного в разі смерті президента обійняти його посаду. Запровадження Боліваром довічного президентства було здійснено з метою попередження політичної нестабільності, що могла бути спричинена боротьбою за владу конкуруючих елітарних фракцій, які в результаті визвольної війни успадкували Верхнє Перу від Іспанії.

Бонапартистські ідеї, що знайшли відображення, зокрема, в системі розподілу влади й посиленні інституту президентства, дали політичним супротивникам Болівара підстави винуватити його в посяганні на демократичні засади функціонування суспільства й прагненні встановити диктатуру. Проте сам діяч не вбачав узурпаторських тенденцій у запропонованій концепції державного устрою, відстоював ідею законності й пропагував можливість здійснення за допомогою сильної влади уряду прогресивних соціально-економічних перетворень, спрямованих на придушення егоїстичних інтенцій латифундистів.

На жаль, Конституція Болівії 1826 року втратила чинність уже в 1829 році. Прагнення Болівара подолати складні, історично зумовлені протиріччя в латиноамериканському соціумі винятково політичними інструментами завершилися поразкою.

Нетиповою з точки зору ідейного змісту викладеної концепції державного управління є Конституція Бразилії 1824 року, прийнята за часів правління імператора Педру I. Конституційне закріплення бразильської монархії, оформлене за сприяння колишньої метрополії – Португалії, помітно контрастувало з панівним в латиноамериканському соціумі прагненням республіканізму.

На думку деяких дослідників, Конституція Бразилії 1824 року, увібравши в себе засади класичного англійського лібералізму, не уникла завуальованого інтегрування ідеї класовості (на противагу буржуазно-демократичним конституціям, які заперечують класову диференціацію суспільства), що у подальшому сприяло збереженню «підневільного» характеру виробництва й штучному стримуванню прогресивного поступу національної економіки. Декларований в нормативному акті лібералізм дозволив створити ілюзію встановлення суспільного ладу, заснованого на міжнародному поділі праці (за якого Бразилія вважалася постачальником сировини для британської промисловості), хоча фактично у державі панував рабовласницький устрій. Необхідність розроблення конституційних норм такого характеру була зумовлена низкою економіко-політичних і соціальних чинників, до яких зокрема належать обставини трансформації колоніальної Бразилії в незалежну національну державу.

Бразилія звільнилася від влади метрополії у період переходу світової економіки від феодалізму до меркантилізму (а трохи згодом і капіталізму). При цьому в державі, яка залишалася основним експортером первинної продукції з низькою доданою вартістю, економіка, очевидно, спиралася на рабську працю. За таких обставин Бразилія опинилася на периферії міжнародного поділу праці, що суттєво поглибило її залежність від «центральної» держав, особливо Англії, й спричинило необхідність вироблення надлишкової сировини для інтенсифікації індустріалізації в цих країнах. Найпростішим способом виконання таких завдань для малорозвинених колоній з невеликою кількістю населення було використання обов'язкової ручної праці. Таким чином, переосмислення англійського лібералізму на тлі латиноамериканської дійсності, втілюючись у формально визначених конституційних приписах не завадило встановленню суспільного ладу, сутність якого ґрунтувалася на рабовласництві, а репрезентація – на постійному постачанні первинної продукції державам з «центральною» економікою для прискорення стабілізації в них капіталізму.

У тексті Конституції Бразилії 1824 року терміни «рабство» чи «раб» безпосередньо не вживалися, класова нерівність осіб відкрито не проголошувалася. Ліберальний характер акту підтверджувався його функцією, яка полягала у визначенні структури державної влади, гарантуванні фундаментальних прав індивідів – без втручання в економічну сферу. Проте ця демократично прийнятна ідеологія, що домінувала в переважній більшості конституційних приписів, була зрештою адаптована до потреб держави, виробничі процеси в якій спиралися на рабську працю. Отже, саме тлумачення норм і їхня практична реалізація в контексті врегулювання суспільних відносин свідчить про схвалення законотворцем рабовласницького ладу.

У пункті XXII статті 179 Конституції Бразилії 1824 року проголошувалося гарантування права власності (як основоположного буржуазного права) «в усій його повноті». Саме цей припис виступив імпліцитною конституційною підставою рабства й ліг в основу формування галузевого законодавства, спрямованого на регламентацію приватної власності (зокрема в аспекті визначення правового статусу раба). Питання легалізації й врегулювання рабовласницьких відносин у неконституційному законодавстві теж здебільшого ігнорувалося. Проте у примітці до статті 42 Розділу II Консолідації цивільних законів Тейшейри де Фрейташа (*Consolidação das Leis Cíveis*, 1857), що стала першою систематизованою компіляцією бразильського цивільного права й використовувалася замість цивільного кодексу до 1916 року, зазначалося, що «до класу нерухомого майна належить худоба, а до класу худоби – раби». Рабів (як предмети власності) вважали речами й не прирівнювали до іншої худоби або неживих предметів. З цієї причини регламентація рабовласництва мала здійснюватися на основі окремого законодавства [9, с. 35].

У Комерційному кодексі 1850 року (далі – Кодекс) поняття «раб» також не вживалося. Стаття 1 Кодексу закріплювала, що в Бразилії мають право здійснювати торгівлю, зокрема, індивіди, «які відповідно до законів імперії мають право вільно розпоряджатися своїми особами й майном» та на яких Кодексом не покладено пряму заборону здійснення такої діяльності [10, с. 58]. З цього випливає, що, незважаючи на відсутність прямої згадки рабовласництва в тексті норми, вказівка на безправний статус раба в торгівельних відносинах містилася й у Кодексі.

Отже, з урахуванням факту неможливості оцінки ступеня демократизації правової системи без співвіднесення теоретичного змісту конституційних норм та їх практичного впровадження в суспільні відносини можемо засвідчити, що ліберальний характер Конституції Бразилії 1824 року не перешкодив збереженню рабовласництва в економіко-соціальному устрої держави. Формальне проголошення рівності громадян перед законом та закріплення принципів конституційного лібералізму співіснувало з правовими положеннями, що визнавали рабство законною формою власності, в діалектичній єдності. Встановлений на практиці соціальний лад, у якому раби розглядалися не як особи, а як «речі» – об'єкти купівлі, продажу, застави чи спадкування, не узгоджувався з проголошеним в конституції ідеалом свободи. Таким чином, правова система Бразилії першої половини XIX століття зовні видавалася європеїзованою, але по суті залишалася глибоко колоніальною: її структура сутність передбачала не лише толерування рабства, а й його активну легітимізацію як економічної й правової основи суспільного устрою [11, с. 34].

В аспекті інституційної будови держави Конституція Бразилії 1824 року закріпила унітарну форму державного устрою й легітимізувала владу португальської королівської династії Браганса. Соціальною опорою встановленої форми правління виступили плантатори-рабовласники, а основним зовнішньополітичним союзником – Велика Британія [12].

Традиційна система поділу державної влади була доповнена четвертою гілкою – «поміркованою», яка надавала імператорові повноваження для затвердження кандидатур сенаторів, призначення суддів, скликання й розпуску парламенту й уряду, затвердження законопроектів. Конституція, увібравши у своє змістове наповнення ключові ідеї республіканізму, встановила в Бразилії унікальний політичний режим – президентську монархію [13]. Відповідно до статті 99 Конституції особа імператора проголошувалася священною й недоторканою. Окрім того, бразильський монарх вважався головою уряду та держави загалом. Хибним є стереотипне уявлення про диктаторську (тиранічну) природу його повноважень: насправді імператор не мав права діяти у галузях, віднесених до компетенції законодавчої й судової влади, а гарантії дотримання людських прав і свобод були закріплені безпосередньо в тексті Конституції. Тлумачення поняття «стримувальної влади» характеризувалося певним дуалізмом бразильської політико-правничої думки: прихильники лібералізму вважали імператора арбітром, основною функцією якого була гармонізація діяльності трьох гілок влади; прибічники консервативної, близької до авторитаризму доктрини навпаки акцентували увагу на чільній ролі монарха в політичній системі держави й визнавали його єдиним рушієм соціальних змін. Зрештою еволюційний поступ бразильської представницької влади й закономірне становлення системи стримувань і противаг створили передумови для послаблення ролі інституту президентства й побудови парламентської моделі.

За статтею 102 Конституції Бразилії 1824 року імператор був головою виконавчої влади й здійснював її за допомогою міністрів [14]. Після запровадження у 1847 році посади Голови Ради Міністрів повноваження монарха дещо скоротилася й за своїм функціональним змістом уподібнилася до повноважень Прем'єр-міністра. Проте за ним були залишені права щодо санкціонування прийнятих Генеральною Асамблеєю законів і накладення на них вето, призначення єпископів та суддів, присудження звань і державних нагород тощо. Зі свого боку Голова Ради Міністрів очолював уряд, відповідав за призначення міністрів і здійснення через них функцій виконавчої влади, опікувався міжнародною дипломатією, видавав підзаконні нормативні акти для реалізації ключових цілей державної політики.

Законодавча влада належала Генеральній Асамблеї, яка складалася з Сенату та Палати депутатів. Сенатори призначалися довічно за результатами виборів: кандидати, які набрали більшість голосів, затверджувалися імператором. Термін повноважень членів Палати депутатів складав 4 роки. Компетенція парламенту була визначена у статті 15 Конституції Бразилії 1824 року. До неї належало, зокрема: 1) створення, тлумачення, призупинення законів та забезпечення їх виконання; 2) контроль за дотриманням Конституції; 3) щорічне встановлення державних видатків; 4) врегулювання питань, пов'язаних з управлінням державними активами; 5) встановлення та ліквідація державних робочих місць, визначення заробітної плати тощо [14].

Механізм організації судової влади суттєво не відрізнявся від європейського: незалежні судові органи склалися з присяжних, які висловлювали свою думку по суті справи, й суддів, які ухвалювали остаточне рішення. Регіональна специфіка полягала у створенні відповідно до статті 164 Конституції Верховного суду, до компетенції якого відносили: 1) розгляд касаційних скарг у справах і в порядку, встановленому законом; 2) розгляд злочинів та службових проступків, вчинених його посадовими особами, суддями апеляційних судів, працівниками дипломатичної служби та губернаторами провінцій; розв'язання питань про конфлікти юрисдикції та компетенції між провінційними апеляційними судами.

З метою полегшення контролю центрального уряду над провінціями, запобігання регіональному сепаратизму й недопущення ескалації територіальних конфліктів Бразилія за Конституцією 1824 року була перетворена на високоцентралізовану державу. Однак місцевим органам влади надавалася певна автономія: обрані населенням муніципальні збори мали певні прерогативи.

Конституція Бразилії 1824 року діяла до 1889 року, тобто до моменту повалення режиму Педру II й утворення Республіки Бразилія [15].

Висновки. У результаті дослідження було сформульовано низку узагальнень щодо процесу становлення конституційних норм у країнах Латинської Америки в історичному контексті. З'ясовано, що формування перших національних конституційних актів у постколоніальний період відбувалося під впливом низки взаємопов'язаних чинників – як зовнішніх (запозичення американських та європейських правових моделей, ідеологічні впливи Французької революції та Конституції США), так і внутрішніх (соціально-економічна нерівність, слабкість державних інститутів, незавершеність модернізаційних процесів).

Переважає більшість латиноамериканських конституційних актів не враховувала реальних соціальних потреб та інституційних можливостей держав. Це зумовило поширення практики механічного перенесення правових принципів без належної адаптації до локального контексту, що ускладнило формування стабільної правової системи.

Особливої уваги заслуговує суперечність між задекларованими принципами (зокрема, правового лібералізму, рівності, розподілу влад, гарантій прав і свобод) та фактичною правовою реальністю. Така дихотомія свідчить про наявність явища правової мімікрії – формального наслідування зовнішніх зразків при збереженні традиційних владних і соціальних практик.

Таким чином, становлення конституційних норм у країнах Латинської Америки є багатовимірним і суперечливим процесом, що потребує подальшого міждисциплінарного аналізу з урахуванням політичної історії, соціології права та компаративістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биля-Сабаш І. Право країн Латинської Америки серед правових систем сучасності. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 199–208.
2. Шилінгов В. Теоретико-правові аспекти ідентифікації латиноамериканського права. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 1(10). С. 45–52.
3. Robert S. Barker. Latin American constitutionalism: an overview. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, Vol. 20, No. 1/2, *Living Law: Modern Constitutionalism and Its Effect on Emerging and Dynamic Democracies: Bridging Governments: The Role of International Law in State Government* (2012), pp. 1–17 (17 pages).
4. Варава І.П., Гельгельчук К.О. Біль про права 1791 р. та його історичне значення. VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 16-17 травня 2024 р. – С. 31–33.
5. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. URL: <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen#:~:text=History-,The%20Declaration%20of%20the%20Rights%20of%20Man%20and%20of%20the,There%20were%20many%20proposals>. (дата звернення: 22.04.2025).
6. Allan R. Brewer-Carias. Venezuela (Bolivarian Republic of Venezuela). *Handbook of Federal Countries*. – 2005, pp. 393–408.

7. Constitución de la Nación Argentina. – 1a ed . – Ciudad Autónoma de Buenos Aires : Ministerio de Justicia y Derechos Humanos de la Nación. Secretaría de Derechos Humanos y Pluralismo Cultural, 2016. URL: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/derechoshumanos_publicaciones_colecciondebolsillo_01_constitucion_nacion_argentina.pdf (дата звернення: 22.04.2025).
8. Constitutional history of Bolivia. URL: <https://constitutionnet.org/developmentzone.co/country/constitutional-history-bolivia/> (дата звернення: 24.04.2025).
9. Consolidacao das Leis Civis by Teixeira de Freitas. 1876. URL: <https://archive.org/details/ConsolidaoDasLeisCivis/page/n127/mode/1up?q=bens> (дата звернення: 25.04.2025).
- 10.Codigo Commercial do Imperio do Brasil. 1850. URL: <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/leimp/1824-1899/lei-556-25-junho-1850-501245-anexo-pl.pdf> (дата звернення: 25.04.2025).
11. DE CASTRO, Matheus Felipe; MEZZAROBÀ, Orides. História do direito constitucional brasileiro: a Constituição do Império do Brasil de 1824 e o sistema econômico escravocrata. *Seqüência Estudos Jurídicos e Políticos, Florianópolis*, v. 39, n. 78, p. 11–36, 2018.
12. Проголошення незалежності у Бразилії та її конституційний розвиток. URL: <https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3800-progoloshennya-nezalezhnost-u-brazilyi-ta-yiyi-konstitucyniy-rozvitok.html> (дата звернення: 24.04.2025).
13. Koloskova, N. & Alentsov, E. & Nedostup, E. & Ostapovich, Oleg. (2020). The political structure of the Empire of Brazil according to the Constitution of 1824. URL: https://www.researchgate.net/publication/346560002_The_political_structure_of_the_Empire_of_Brazil_according_to_the_Constitution_of_1824 (дата звернення: 26.04.2025).
14. Constituição Política do Império do Brasil. URL: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/Constituicao/Constituicao24.htm?utm_source (дата звернення: 26.04.2025).
15. Constitutional history of Brazil. URL: <https://constitutionnet.org/country/constitutional-history-brazil> (дата звернення: 26.04.2025).